

ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ ЯК УМОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

А. О. Антонова

*Луганський національний аграрний університет,
Містечко ЛНАУ, м. Луганськ, Україна, 91008.*

E-mail: manage_nasa@mail.ru

Отримана 20 листопада 2013, прийнята 21 лютого 2014.

Анотація. У статті аналізуються стан та можливості ефективного використання наявної ресурсної бази з метою забезпечення сталого розвитку будівельної галузі України в сучасних економічних умовах. Надано авторське визначення поняття «сталий розвиток у будівництві», його цілі та ролі інвестиційно-будівельного комплексу у забезпеченні засад сталого розвитку економіки країни. Виділено основні конкурентні переваги вітчизняної будівельної галузі, особливості використання матеріально-технічних, трудових, фінансових і природних ресурсів, а також розраховані значення відповідних кількісних показників. За рахунок їх аналізу в динаміці визначені існуючі тенденції та основні проблеми досягнення сталого розвитку у будівництві. В результаті проведених досліджень виявлено умови та потенційні можливості щодо збільшення ефективності використання ресурсів будівельної галузі, спрямовані на забезпечення засад її сталого розвитку.

Ключові слова: будівельна галузь, сталий розвиток, ефективність, трудові, матеріально-технічні, природні, фінансові ресурси.

ЭФФЕКТИВНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ РЕСУРСОВ КАК УСЛОВИЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СТРОИТЕЛЬНОЙ ОТРАСЛИ

А. А. Антонова

*Луганский национальный аграрный университет,
Городок ЛНАУ, г. Луганск, Украина, 91008.*

E-mail: manage_nasa@mail.ru

Получена 20 ноября 2013, принята 21 февраля 2014.

Аннотация. В статье анализируются состояние и возможности эффективного использования имеющейся ресурсной базы с целью обеспечения устойчивого развития строительной отрасли Украины в современных экономических условиях. Представлено авторское определение понятия «устойчивое развитие в строительстве», его цели и роли инвестиционно-строительного комплекса в обеспечении основ устойчивого развития экономики страны. Выделены основные конкурентные преимущества отечественной строительной отрасли, особенности использования материально-технических, трудовых, финансовых и природных ресурсов, а также рассчитаны значения соответствующих количественных показателей. За счёт их анализа в динамике определены существующие тенденции и основные проблемы достижения устойчивого развития в строительстве. В результате проведенных исследований выявлены условия и потенциальные возможности по увеличению эффективности использования ресурсов строительной отрасли, направленные на обеспечение основ её устойчивого развития.

Ключевые слова: строительная отрасль, устойчивое развитие, эффективность, трудовые, материально-технические, природные, финансовые ресурсы.

EFFECTIVE USE OF RESOURCES AS A CONDITION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE BUILDING TRADE

Alena Antonova

Lugansk National Agrarian University,

LNAU town, Lugansk, Ukraine, 91008.

E-mail: manage_nasa@mail.ru

Received 20 November 2013, accepted 21 February 2014.

Abstract. The article analyzes the status and opportunities for effective use of the available resource base in order to ensure sustainable development of the building in Ukraine in the current economic conditions. The author presents definition of the concept of «sustainable development in building», its purpose and role of investment-building complex in providing the foundation for sustainable development of the economy. The basic competitive advantages of native building trade, peculiarities of the use of material-technical, human, financial and natural resources are singled out, and the values of the corresponding quantitative indicators are also calculated. Due to their analysis in the dynamics, the corresponding trends and the main problems in achieving sustainable development in building. As a result of conducted investigations there were revealed the conditions and the potential opportunities for increasing efficiency of the building trade directed into the assurance sustainable development.

Keywords: building trade, sustainable development, efficiency, human, material and technical, natural and financial resources.

Передмова

На сьогодні проблема сталого розвитку перетворилася на важливу складову внутрішньої та зовнішньої політики багатьох держав на різних континентах. Україна також відноситься до тих країн, які взяли на себе зобов'язання щодо переходу системи господарювання на принципи сталого розвитку. Доцільність даної стратегії для вітчизняної економіки визначається як внутрішніми чинниками, так і зовнішніми, які пов'язані з євроінтеграційними прагненнями та необхідністю виконання міжнародних зобов'язань України.

Як зазначено у Державній Програмі активізації розвитку економіки на 2013–2014 рр.: «Ефективне функціонування реального сектора економіки та вирішення питань соціального розвитку неможливе без розв'язання системних проблем, що накопичилися у стратегічних секторах, зокрема ... житлово-комунальному господарстві, будівництві» [7]. Таким чином, активізація будівельної галузі має сприяти підвищенню попиту на продукцію суміжних галузей та реалізацію засад сталого розвитку вітчизняної економіки в цілому.

Враховуючи актуальність, темі сталого розвитку економіки України присвячено цілий ряд

наукових праць С. М. Гринецької [2], В. М. Співака [8], О. І. Чічканя [10] та ін., які висвітлюють загальні положення концепції, існуючу економічну ситуацію в країні та перспективи подальших прогресивних змін. Проте залишаються недостатньо обґрунтовані в наукових працях питання формування теоретичних засад сталого розвитку у вітчизняній будівельній галузі та практичні аспекти, пов'язані з ефективним використанням ресурсної бази інвестиційно-будівельного комплексу.

Метою статті є аналіз сучасного стану та можливостей ефективного використання ресурсної бази будівельної галузі України на шляху забезпечення засад її сталого розвитку.

Основний матеріал дослідження

Будівництво є багатопрофільною галуззю, яка виконує функцію відтворення основних фондів, їх реконструкцію та переоснащення, розширення діючих основних фондів всіх галузей національного господарства. Так, промислове будівництво на собі відчуває прискорення або сповільнення розвитку інших виробничих сфер, і з цих позицій може вважатися індикатором економічної динаміки. З іншого боку, цивільне

будівництво віддзеркалює вже результати соціально-економічного розвитку. Але у тій мірі, в якій споживання є важелем зростання виробництва, житлове будівництво знову-таки може виступати рушійною силою економіки. При цьому будівельна галузь є своєрідним «лакмусовим папером», індикатором, який відображає економічну ситуацію в країні та можливості сталого розвитку на основі наявної ресурсної бази (рис.).

Таким чином, забезпечення сталого розвитку економіки України в цілому неможливе без відповідних змін у вітчизняній будівельній галузі. При цьому, на наш погляд, сталий розвиток у будівництві – прогресивні зміни в технології та організації будівельного виробництва з урахуванням вимог економіки, екології та суспільно-соціального розвитку в стратегічній перспективі. Метою сталого розвитку будівельного комплексу є формування економіки будівельної галузі, яка б володіла динамічним потенціалом, здатної забезпечувати зростання рівня добробуту і стандартів помешкання населення за умови збереження природного середовища. Тому надзвичайно важливим постає питання ефективного використання наявної ресурсної бази та її потенційних можливостей.

Якщо акцентувати увагу на ресурсному потенціалі будівельної галузі, слід зазначити, що історично Україна має значні можливості для забезпечення сталого розвитку: вигідне географічне розташування, достатні запаси природних ресурсів, сприятливі сейсмокліматичні умови,

розгалужену транспортну інфраструктуру, наявність відомих наукових розробок тощо. Окрім того, за роки реформування у будівельній галузі також досягнуто певних позитивних результатів: сформоване конкурентне середовище функціонування підприємств різних форм власності, розширена номенклатура виробництва будівельних матеріалів, створені умови для функціонування нових форм організації будівництва – будівельних корпорацій, асоціацій, концернів та малих будівельних підприємств. На думку Голови Верховної Ради, в Україні сформовано «потужний, добре розвинутий будівельний комплекс, який здатний щорічно будувати в 2–3 рази більш, ніж збудовано за минулий рік» [1].

Підтвердженням ефективності і високих темпів проведення реформ є позитивна оцінка іноземних експертів. Так, Україна у рейтингу Глобального індексу конкурентоспроможності за 2012–2013 роки поліпшила свої позиції на дев'ять пунктів і зайняла 73 місце серед 144 країн світу, які досліджувалися. Позиція вітчизняної економіки підвищувалась другий рік поспіль (після падіння на 17 пунктів у 2009–2010 роках) і досягла докризового рівня. Також якщо у 2009–2010 роках Україна посідала одне з останніх місць, то вже в 2013 році піднялась на 15 пунктів (посіла 137-е місце) в щорічному рейтингу Doing Business–2013 (Ведення бізнесу–2013), який складає Світовий банк і Міжнародна фінансова корпорація (IFC) [6, с. 128].

Проте Україна все ще залишається у групі країн, які не досягли середнього показника

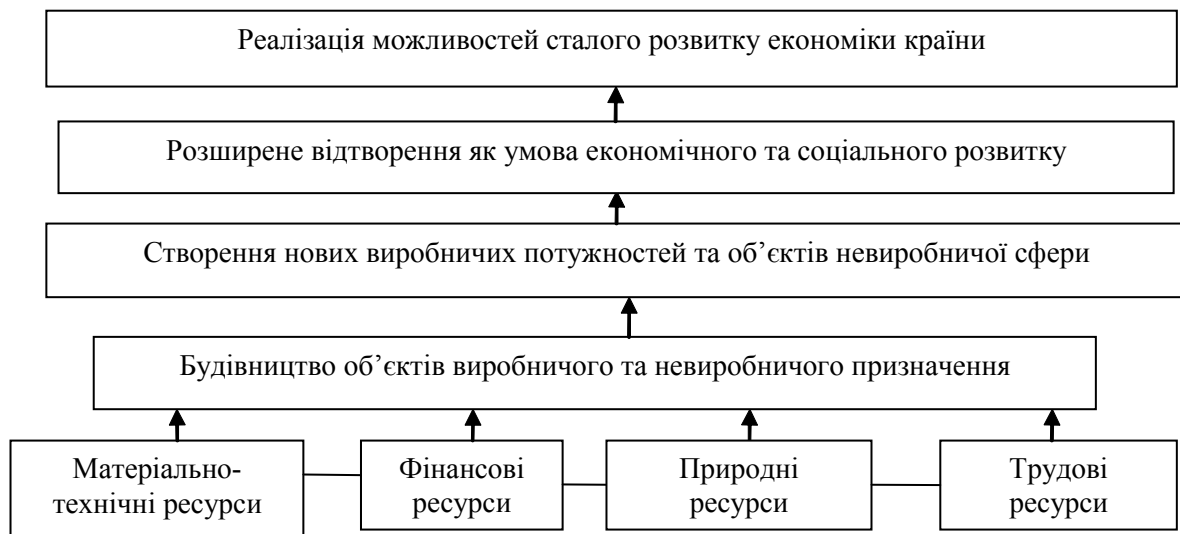

Рисунок. Місце будівельної галузі у забезпеченні сталого розвитку економіки країни.

конкурентоспроможності, і значно відстає від розвинутих держав. Так, згідно з рейтингом за показником сталого розвитку Україна займає 88 місце, що є найнижчим показником серед пост-соціалістичних країн. При цьому серед регіонів України найгостріша потреба у формуванні та досягненні цілей сталого розвитку простежується у промислових територіальних утвореннях. Згідно з розподілом областей України за індексом сталого розвитку промислові регіони опинились у групі з низьким (Донецька, Дніпропетровська та Запорізька області) та дуже низьким (Луганська) рівнем. За індексом людського розвитку Луганська та Донецька області вже більше десяти років посідають останні (26 та 27) місця серед регіонів України через несприятливий екологічний, демографічний стан, соціальне середовище [10, с. 121].

На наш погляд, однією з головних причин даних негативних особливостей є неефективне та нераціональне використання наявної ресурсної бази. Так, у будівельному секторі споживається майже 50 % природних ресурсів та понад 40 % енергії. При цьому нинішній рівень енергоспоживання в Україні перевищує всі європейські норми. Зокрема житлово-комунальне господарство залишається однією з найслабкіших ланок національної економіки. Так, дві третини основних засобів вичерпали строк експлуатації, втрати теплової енергії та питної води у зовнішніх мережах становлять 60 %, а теплової енергії в

житловому фонді перевищують 30 %. Питомі витрати енергоресурсів у 2,5 рази вищі, ніж у країнах Європи, кількість аварій за останні 10 років збільшилася майже у 5 разів [4, с. 48].

Будівельна індустрія відстає в технологічному плані, що зумовлено енерговитратністю, великою ресурсоемністю. Так, відомо, що в діючих будівельних проектах сталі і бетону на 25–30 % більше, ніж у німецьких аналогах. Подібна ситуація і з фундаментами: палі може бути використано на 25–30 % більш ефективно [5, с. 176]. Існує потреба в новому будівельному обладнанні: українське устаткування має нижчий за іноземні аналоги рівень надійності і продуктивності, у будівельному бізнесі широко практикується застосування морально застарілої техніки й низькопродуктивного устаткування. Так, за даними Державної служби статистики України ступінь зносу основних засобів у будівництві складає 50,1 % та має тенденцію до подальшого збільшення, значення коефіцієнта оновлення, навпаки, суттєво зменшується по роках (таблиця 1) та становить лише 0,05 або 5 % від загального обсягу наявних основних фондів. Відповідно динаміка показників ефективності використання матеріально-технічних ресурсів – фондівіддачі, фондомісткості, рентабельності основних засобів також свідчить про наявність суттєвих перешкод для розвитку вітчизняної будівельної галузі.

Незважаючи на низький рівень забезпеченості технікою, що вимагає більше ручної праці,

Таблиця 1. Показники стану та ефективності використання матеріально-технічних ресурсів будівельної галузі

Показники	Роки					Відхилення 2010 р. від 2008 р., %
	2008	2009	2010	2011 *	2012 *	
Ступінь зносу, %	41,0	46,0	50,1	–	–	9,1
Коефіцієнт оновлення	0,13	0,09	0,05	–	–	–61,5
Коефіцієнт придатності	0,59	0,54	0,49	–	–	–17,0
Фондовіддача у розрахунку на 1 грн. матеріально-технічних ресурсів, грн.	2,25	1,17	1,57	–	–	–30,2
Фондомісткість у розрахунку на 1 грн. матеріально-технічних ресурсів, грн.	0,44	0,85	0,64	–	–	45,5
Рентабельність основних засобів, %	–13,1	–7,9	–7,0	–	–	6,1

* Відсутні статистичні дані щодо вартості основних засобів 2011–2012 рр. [10].

та, відповідно, залучення робітників, кількість найманих працівників у галузі будівництва за 2008–2012 рр. скоротилась на 38,1 % (249,1 тис. чол.). Якщо аналізувати показники ефективності використання трудових ресурсів в динаміці (таблиця 2), слід зазначити, що, незважаючи на зменшення показників відпрацьованих людиногодин та коефіцієнта використання трудових ресурсів в розрахунку на одного робітника, показник продуктивності праці значно збільшується (на 66,3 % порівняно з 2008 р.). Проте, навіть враховуючи позитивну динаміку, продуктивність праці в Україні становить лише 30 % від цього показника у ЄС.

В цілому стан використання наявної ресурсної бази характеризують фінансові показники

діяльності підприємств галузі (таблиця 3). При від'ємному фінансовому результаті діяльності, подальшому збільшенні відсоткової долі збиткових підприємств та суми отриманих збитків, можна зробити висновок про кризовий стан будівельної галузі України та неефективне використання наявних ресурсів.

Підприємства будівельної галузі відносяться до найбільших боржників в економіці України, проте причини цього не лише внутрішньоорганізаційні, але і загальноекономічні: відсутність платоспроможного замовника, несвоечасність розрахунків за виконані роботи, обмежений доступ до кредитних ресурсів.

Нестача фінансування – одна з головних проблем ефективного використання ресурсів та

Таблиця 2. Показники ефективності використання трудових ресурсів будівельної галузі *

Показники	Роки					Відхилення 2012 р. від 2008 р., %
	2008	2009	2010	2011	2012	
Відпрацьовано 1 робітником за рік, людиногодина	1 707,0	1 389,0	1 471,0	1 607,0	1 602,0	-6,2
Коефіцієнт використання трудових ресурсів	0,86	0,71	0,76	0,83	0,83	-3,5
Продуктивність праці у розрахунку на одного найманого працівника, тис. грн.	236,1	201,6	260,3	371,6	392,6	66,3

* Розраховано автором на основі даних Державної служби статистики України [10].

Таблиця 3. Фінансові показники ефективності використання ресурсів будівельної галузі *

Показники	Роки					Відхилення 2012 р. від 2008 р., %
	2008	2009	2010	2011	2012	
Фінансовий результат (сальдо), млн грн.	-6 807,9	-5 244,3	-4 418,2	-3845,8	-479,9	93,0
Прибуткові підприємства, % до загальної кількості	62,8	56,7	55,3	60,5	60,2	-2,6
Сума прибутку, млн грн.	6 159,3	5 583,1	4 905,1	5 373,0	8 975,0	45,7
Збиткові підприємства, % до загальної кількості	37,2	43,3	44,7	39,5	39,8	7,0
Сума збитків, млн грн.	12 967,2	10 827,4	9 323,3	9 218,8	9 454,9	-27,1
Рентабельність, %	-2,7	-1,0	-1,5	0,2	-0,7	2,0

* Розраховано автором на основі даних Державної служби статистики України [10].

сталого розвитку будівельної галузі України. При цьому в динаміці скорочуються обсяги інвестування з державного та місцевих бюджетів, на сьогодні будівництво в Україні – це практично повністю комерційний сектор [3, с. 35]. Так, основну частку інвестицій складають власні кошти підприємств (59–66 %), а головним джерелом фінансування житлового будівництва є кошти населення, за рахунок яких будується 70–75 % помешкання.

Ще однією причиною зовнішнього характеру, що перешкоджає сталому розвитку вітчизняної будівельної галузі, є економічна та політична нестабільність, відсутність цінової рівноваги у різних галузях економіки України. Так, індекс цін на будівельно-монтажні роботи за період 2008–2012 рр. в середньому збільшувався на 19 % на рік, що вплинуло на скорочення платоспроможного попиту на продукцію будівельного виробництва та показники ефективності використання ресурсів будівельного комплексу. При цьому відповідними темпами збільшувалась також і ціна постачальників матеріально-технічних ресурсів для будівельного виробництва, що значно підвищило його собівартість.

Результати аналізу вказують на необхідність посилення державного регулювання та підтримки вітчизняного будівельного сектора. Пріоритетні напрями сталого розвитку будівництва повинні формуватися зі стратегій соціального і економічного розвитку держави, державних і регіональних цільових програм. На наш погляд, їх мета полягає у прискоренні розвитку ринкових економічних відносин між учасниками будівництва, формування раціональної регіональної інфраструктури і спеціалізації учасників будівництва, структури капіталу галузі, вдосконаленні системи договірних відносин формування вартості, ціни і прибутку учасників будівництва, достатніх для їхнього функціонування і розвитку. Результативність та ефективність заходів повинні забезпечуватись професійним державним плануванням і управлінням, запровадженням процедури коригування програм, контролем за фінансуванням і строками виконання.

В свою чергу, на рівні окремих підприємств задля впровадження засад сталого розвитку не-

обхідно спрямувати зусилля на підвищення продуктивності праці та якості будівельних робіт, модернізації та екологізації технологічних циклів, машин і механізмів, впровадження енерго- і ресурсоощадних технологій, стимулювання розвитку кадрового потенціалу.

Висновки

Дослідження стану та показників ефективності використання матеріально-технічних, природних, трудових та фінансових ресурсів будівельної галузі України виявило цілий ряд проблем на шляху забезпечення сталого розвитку. Незважаючи на значні конкурентні переваги та сформовану ресурсну базу, вітчизняний будівельний сектор має несприятливі стартові умови для реалізації наявного потенціалу:

- галузь є енерго-, ресурсомісткою та виробляє неприпустимо великі обсяги відходів;
- існуючий техніко-технологічний базис унеможливує досягнення ключових завдань сталого розвитку будівництва;
- відсутність платоспроможного замовника, високий рівень кредиторської та дебіторської заборгованості;
- економічна нестабільність, високий рівень цін на матеріали та енергоресурси значно підвищують собівартість будівельно-монтажних робіт;
- значне скорочення обсягів державних централізованих капітальних вкладень при зменшенні інвестиційних можливостей домінуючої частини суб'єктів підприємницької діяльності та населення.

Враховуючи масштаби окреслених проблем, сталий розвиток будівельного комплексу можливий не лише за умови якісного управління ресурсною базою окремих підприємств, але й за умови застосування відповідних нормативно-правових, фінансово-економічних та соціально спрямованих змін на рівні державної влади. При цьому головне завдання державних органів влади – створення внутрішнього платоспроможного попиту, умов для ефективного використання ресурсів вітчизняної будівельної галузі.

Література

1. Володимир Рибак: Українська сторона орієнтована на відкритий діалог з Європейським економічним сенатом, а також конструктивну і взаємовигідну співпрацю [Електронний ресурс] // Прес-служба // Верховна Рада України : Офіційний веб-портал. – 22 жовтня 2013. – Режим доступу : <http://iportal.rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/84086.html>. – Назва з екрану.
2. Гринецька, С. М. Перспективи сталого розвитку регіону [Текст] / С. М. Гринецька // Економіка промисловості. – 2011. – № 4. – С. 288–296.
3. Литвиненко, С. В. Аналіз фінансово-економічного стану будівельного комплексу Дніпропетровського регіону [Текст] / С. В. Литвиненко // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2009. – № 1. – С. 32–40.
4. Макарова, Г. С. Формування економічного потенціалу будівельного підприємства [Текст] / Г. С. Макарова // Економічний часопис-XXI. – 2012. – № 7. – С. 7–9.
5. Оліферук, С. Л. Методологічні підходи до вирішення задач ресурсозбереження і ресурсовіддачі у будівництві [Текст] / С. Л. Оліферук // Економіка промисловості. – 2006. – № 3. – С. 176–179.
6. Паліга, Н. Б. Аналіз механізмів та інструментів реалізації антикризової політики держави в будівельній галузі [Текст] / Н. Б. Паліга // Схід. – 2013. – № 12 (108). – С. 18–21.
7. Про затвердження Державної програми активізації розвитку економіки на 2013–2014 роки [Текст] : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2013 р. № 187 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 24. – С. 11–159.
8. Співак, В. М. Україна і сталий розвиток: глобальні виклики та локальні проблеми [Текст] / В. М. Співак // Держава і право. – 2010. – № 47. – С. 675–682.
9. Статистичний щорічник України за 2012 рік [Текст] / Державна служба статистики України ; відп. за вип. О. Е. Остапчук. – К. : [б. в.], 2013. – 552 с.
10. Чічкань, О. І. Визначення основних чинників сталого розвитку регіонів України [Текст] / О. І. Чічкань // Економіка промисловості. – 2010. – № 4. – С. 120–125.

References

1. Volodymyr Rybak: Ukrainian country, oriented on open dialogue with European economical Senate, and also on constructive and mutually beneficial cooperation. Accessed at: <http://iportal.rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/84086.html>. (in Ukrainian)
2. Grinevska, S. M. Perspectives of region development. In: *Industrial economics*, 2011, Number 4, p. 288–296. (in Ukrainian)
3. Litvinenko, S. V. Analysis of financial and economic performance of complex of Dnepropetrovsk region. In: *Economical Mercury of National Mining University*, 2009, Number 1, p. 32–40. (in Ukrainian)
4. Makarova, G. S. Development of economical strength of construction company. In: *Economical chronicle of XXI th century*, 2012, Number 7, p. 7–9. (in Ukrainian)
5. Oliferuk, S. L. Methodological approach to the problem solving of resource-saving and resource productivity in the construction industry. In: *Industrial economics*, 2006, Number 3, p. 176–179. (in Ukrainian)
6. Paliga, N. B. Analysis of machines and implementation tool of antirecession policy of State in the construction field. In: *East*, 2013, Number 12 (108), p. 18–21. (in Ukrainian)
7. Resolution Cabinet of Ministers of Ukraine № 187 dated back to February 27, 2013 «About adoption of government program of activation of economic development for the period of 2013–2014». In: *Official Bulletin of Ukraine*, 2013, Number 24, p. 11–159. (in Ukrainian)
8. Spivak, V. M. Ukraine and development: global and local problems. In: *State and Law*, 2010, Number 47, p. 675–682. (in Ukrainian)
9. Office for national statistics of Ukraine; Releaser Ostapchuk, O. E. Statistical yearbook of Ukraine for the period of 2012. Kyiv, 2013. 552 p. (in Ukrainian)
10. Chichkan, O. I. Determination of based factors of region development in Ukraine. In: *Industrial Economy*, 2010, Number 4, p. 120–125. (in Ukrainian)

Антонова Альона Олександрівна – к.е.н., асистент кафедри технології та організації будівельного виробництва Луганського національного аграрного університету. Науковий напрямок: економіка будівництва.

Антонова Алена Александровна – к.э.н., ассистент кафедры технологии и организации строительного производства Луганского национального аграрного университета. Научное направление: экономика строительства.

Antonova Alena – PhD, assistant in the Department of Technology and organization of building production Lugansk National Agrarian University. Research areas: economy of building production.